

MÉRNÖKI ALKOTÁSOK MONUMENTÁLIS EMLÉKEK

ÍRTA KOZMA LAJOS

Román harctér, 1917 szeptember 1



mi korunk nagy emlékei mind a technika minden erőt és pénzt koncentráló nagy műhelyéből kerültek ki. Ez az idők iránya s jól van így. De ha a művészszerető ember ezeket a tömegben és néha szándékban is nagyotakaró alkotásokat a múlt s főleg a Kelet régi csodálatos monumentumaival összeveti, szegénységünknek és alkotóképességünk hiányának szomorú beismerését olvassa ki belőlük. Pedig alkalom nem hiányzott, a feladatok hatalmasak voltak. Gondoljuk el a múlt században micsoda nagyszabású vonalak rajzolódtak Földünk ábrázatjára, micsoda csatornák, gátak, töltések, hidak, viaduktok, alagutak, mólók és világítótornyok épültek a nagyszerű konjunkturák örök emlékéül. De megformálást, egységes művészi koncepciót hiába keresünk bennük, ellenben mintha mindnyájan ezt a gondolatot közölnék a szépségre szomjazóval: hogyan lehet minél kevesebb anyagból és munkaerőből a legnagyobb teljesítményt kihozni. Majd évszázadok múlva, ha ezek az emberi monumentumok is emlékek lesznek, a kutató és megértést kereső utódok tisztelettel adóznak majd emlékünknak, mert ha művészetet nem is — gondolják —, de példát adtunk, hogyan kell emberi erővel takarékoskodni s hacsak ezután ítélnének, biztos jóhírünket költenék, hogy mi igen szociális érzékű népek voltunk!

Szemben az ókor rengeteg munkaerőt fogyasztó guláival, monolitttemplomaival, sziklasírjaival, óriási szobraival s mérföldekre húzódo kollosszus falaival!

A problémák élettelenül szunnyadnak a kövek közt. Egy modern sziklasír hatalmas méreteivel szunnyad a kárpáti alagutakban. Ne értsenek félre, nem talmi művészetéről van szó, az alagút legyen alagút — ne sziklasír —, de a kövek hatalmas mellkasának domborodása kellene s a nagyszerű díszleteit ennek a világteátrumnak: a széles nagyeesű sziklafalat, a rengeteg néma erdőt, a csöndesen folydogáló hegyi patakot bele kellene vonni egy közös nagy alkotásba.

A kételkedőket megnyugtatom, még sokba sem kerülne, hisz anyag ott van a helyszínén, sőt a lefejtett követ értékesíteni lehetne. Kit nem ragadott még meg egy kőbányának irtatlan nagy vertikális fala, melyen az ember-hangyák

százai sűrögnek-forognak? S ahogy a vonat ablakából erről a felejthetetlen képről egy pillanatfelvétel rögződik agyunkba, szomorúan leltárazzuk; egy újabb alkalom siklott ki az ember kezei közül, mert a nagyszerű függőleges sziklafal az ő nyers robusztusságában — a természet munkája!

Mennyi érdekes probléma! Nagy sziklafal az alagút sötét kapujával. Mély völgyön áthajló, két domború hegyhátat átkapcsoló viadukt nagy elnyújtó vonalaival, erős talpai-val, mindmegannyi megfeszült organizmus, ugrásra készülő karcsú párducok, melyeken robogó vaskígyók suhannak át. Csatornák hatalmas zsilipjei, kanyargó falai, kemény oszlopok nyíló óriás ajtói egy új világot benépesítő új alkotás-alkalmak. S maradnak is azok: alkotás-alkalmak. Mindenhol kövekbe zártan szunnyad a probléma, mint a művészet csipkerózsája, aki várja, hogy eljőjön a királyfi. A felébresztő alkotó. Ma a világ tele van mérnökkel, építésszel, festővel, szobrász-szal, — de erre a művészetre nem jut ember. Mintha mesgyéket húztak volna a művészetek köré, mindegyik féltékenyen ül a maga határain. Pedig minek a határ? A régi alkotó nem volt se mérnök, se építész — a kőnek szellemét érző művész volt. Akármit a kezükbe vettek, az meg volt fogva. Őket uralta a sziklafal, mint a sok kőből összerakott viadukt, a hajóikat épp oly szépre faragták, mint a templomaikat, a hídjaik épp oly emlékeztetéseket, mint a teátrumait. Egy hatalmas Kéz került le rólunk, egy istenkéz, melynek fogása összegyúrta a sziklákat, amely tornyokat rakott a pusztá tengerpartokra, mint mi a figurákat a saktáblára. Ennek a kéznek a kisujja dolgozik ma, számol, kalkulál, tervez, méreget, rubrikákat tölt meg, színes tintával titkos ábrákat pingál a papírra s csak a papírra. Vezérkari főnöke a munkások ezreinek, parancsára betonnal és vassal megrakott vonatok fordulnak az újonnan lerakott sínekre, egy új Babel okos, ügyes, szakavatott, fölényes dirigense ő, zsenije a munka és pénz együttesének — csak az anyag hideg neki s a szemnek, a szépségek ez örök szomjazó kútjának, kell miatta kiszáradnia!

Mindenki joggal kérdezheti, miért marad az építész távol ezektől a nagyszerű alkalmaktól. A mai építész még csirája egy leendő új embertípusnak. A mérnök csak a kalkuláláshoz ért és egyetlen célja a legolcsóbb, a legtakarékosabb utat megtalálni a legnagyobb

teljesítményhez! A mai építész, akinek lábai alatt rövid pár évtized leforgása alatt stílusok inogtak meg, minden erejét az új formák kialakításának szenteli. Hogy ezek az új formák nem a laboratórium retortáiban — s ő papirretortákkal dolgozik — születnek meg, erre semmi kétség. Az új formákra neki nincs is elég készültsége, iránya túlságosan a forma felé fordul, törekvése a történelmi recept egy új megoldása — az elszakadt lánc legutolsó szeméhez kötni az új gondolatokat. Ez a nemzedék, mely határozottan sokat tesz a népies kincsek megőrzésével és az architektúra fájába való beoltásával ennek a friss és üde hajtásnak: előkészítője az új típusnak a mérnök-építésznek. Az új típus mindent tud majd, amit tudnia kell. Kohók és bányák acélja és kőve minden titkaival az övéi lesznek; számok rejtelmei mélyen a lelkére szállnak s majdan ő is úgy konstruál, mint Bramante a kupola-építő, — amit szemre helyesnek és szépnek ítél, azt utána műszerrel mérők is helyesnek fogják találni. Szemük előtt lassan alakul ki ez az új típus s ez az alkotó rendet fog teremteni a vashidak és vasbetonboltozatok erdeiben, ez megszelidíti az ormótlan kőmasszákat és kecses vonalak finomságait szövö bele a rengetegek közt bujkáló völgyek toroklásába. A mi korunktól ne várjunk elintézését. Az öregek „Baumeister Solness“-ek féltékenységgel építik tornyaikat — a fiatalok romantikusok, álmokból rakják a gerendákat és a mellőztetés súlyos kőveiből a pilléreket.

Látni ugyan itt-ott sikerült szilókat, raktárakat, hidakat és gyárépületeket — főleg az Újvilágban —, amik nem egészen ideális megoldásai a konstruktor-mérnök és formákát, arányokat kereső építész közös munkájának. Alkotásaikban tagadhatatlanul vannak új szépségek és a nagy üde monumentalítások határozottan nagy nyereségünk a mai útalan bizonytalanságban.

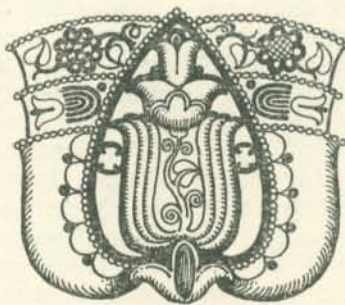
De van egy furcsa alkalom, egy el nem odázható és fontos, ahol okvetlen művészeknek kell a vezetést a kezébe vennie: alagutaink, hidak, nagy töltések és támfalak újjáépítésében. Ezt az alkalmat a háború szülte. Sok fergeteget eresztett ránk, de egyet sem köszöntünk olyan várákazon s talán nem is haragvón, mint éppen azt, mely ezeket a

„műtárgyak“-at* söpörte el. Ezeket a hidakat, falakat, töltéseket és alagutakat nem szabad egyszerűen csak a régi tervek alapján fölépíteni s csupasz névjegyét leadva a kegyeletnek kis kőtáblával jelezni: itt haltak meg hős honvédeink, bosnyákjaink, tótjaink. A híd a hidak hídja lett ebben az apokaliptikus időben. Súlyos pompában kell új életre kelnie, emléket hordva kővein újjászületésének. Az alagutat, melynek sötét kapuja nemcsak vonatokat nyelt el, egy gazdagon faragott, kitárt homlokzatú nagy falba kell vésní, hogy emlékeztessen a végtélet viharaira, mik itt zúgtak: hogy kőbe faragott orgonája legyen a viharoknak a fenyők suhogó erdejében. Hangokat kell adni a kőnek, hogy muzsikáljon, mint a Memnon-szobor. Nem kell elfeledni, hogy ezek a kővek egy véres aréna kővei voltak, várak és rögtönzött bástyák, vágóhídjai ezer szép fejnek s végül rombadólva maguk is halottakká lettek. Régi arcukat adni nekik vissza annyit jelentene, mint kitörülni egy darab históriát és elfeledni, hogy e kővek beszélni is tudnak. Itt fergeteg tombolt és a vér nemes rozsdája szivódott a kővekbe, ide kegyeletes kéz és a kő muzsikáját értő lélek kell. Úgy kell látni ezt a problémát, hogy a híd híd is legyen, de aki látja, az érezze nemes formáiról, hogy emléket őriz. A hidak hídja volna a lángok, a robbanások, győzelmi ének fergetegének hídja. S az alagút egy főséges sötét kapuja egy gátnak, egy nagy falnak, melynek tövében árkot vontak öreg népfölkelők.

Aki átérzi a lehetőségek szépségeit azon a finom határon innen, melyen túl minden lépés neveléses és ízléstelen volna, az tudja, hogy nem tornyos és bástyás hidakat s nem szízfal-szerű dekoratív falat gondolok — hogy mindezt nehéz volna szóval megmondani, de érzem, hogy ha pályázatra kerülnének ezek a problémák, a magyar művészetnek is és a kegyeletnek is nagy szolgálatot tennének s példaadó megoldásokat csinálnánk egy olyan téren, ahol senki sem előzött meg bennünket.

S emellett törekvő építészeink, akik a számok magikus hatalmán túl az anyag és szerkezet titkainak osztályosai, megmutathatnák, milyen a jó híd, a jó alagút, a fal, a viadukt nekünk emlékekben is szegény, de türelmes népnek.

* Hidak, alagút sítb. a vasútvonal műtárgyai szaknyelven.



Tóth Gyula: Vignetta.

J. Tóth: Vignette.